

Frankovics György

A HALÁLON ÁT AZ ÉLETBE -

Dráva menti horvát húsvéti rítusénekek, misztériumok, mítoszok

A mítoszok tanításával azonosuló ember az isteneket utánozva válik igaz emberré. A Dráva menti horvátok húsvéti énekeikben a istenek, mitikus ősök és kultúrteremtő hősök tetteit, azaz a szent történelem cselekményeit beszélnek el, kiegészülve a kettős hitélet bizonyítékaival, a keresztény húsvéttal, Jézus feltámadásával. E rítusénekek a halálon át az életet jelenítik meg, mint a világ legmélyebb misztériumát.

A növényi élet küszöbönálló feltámadását is megéneklük, benne a kozmikus fát, a halhatatlanság és a megismerés fáját, a szent fát, ugyanis a falun keresztül száguldozó aranyszarvú hímes szarvas ledönti a fa csúcsát, s abban a vegetáció istennőire lel, azaz az úrhölgyekre, akik gyermekeiket ringatják. Gyermekeiket Napnak, Holdnak és Harmat-Esőnek nevezik, kitérve azoknak a majdani mezőgazdasági munkálatokban betöltendő funkcióira: a szántáshoz és a vegetáció újraéledéséhez szükséges esőre, a szegényeket felmelegítő napra és az utasokat kísérő holdra. (Lakócsai gyűjtés)

Selom ide pisan jelen

Selom ide pisan jelen,

Selom ide, Boga moli,

Boga moli i govori:

„Daj mi, Bože, zlatne roge

Da orušim gori vrja.

Da ja vidim stoj' u gori!"

U gori su tri postelje,

Na svakoj po gospoja

Svaka svoje čedo ljulja. .

Se tri su se domenjale:

„Moj će biti žarko Sunce"

„Moj će biti sjajan Mesec."

Najmlađa je govorila:

„Moj će biti rosna Kiša!"

Rosna Kiša za orače,

Sjajan Mesec za putnjike,

Sunce žarko za sirote.

Falun megyen hímes szarvas

Falun megyen hímes szarvas,

Falun megyen, Istent kérli,

Istent kérli, eképp mondja:

„Adj Istenem, arany szarvat

**Hadd döntsem le bércnek ormát,
Hadd lám mi van abban!"
A bércben vagyon három ágy,
Mindegyiken egy-egy úrhölgy,
Mindegyikük csecsemőjét ringatja.
Midhármuk szóba elegyednek:
„Enyém léssen Tüzes Nap!"
„Enyém léssen Fényes Hold!"
A legifjabb eképp szóla:
„Enyém léssen Harmat-Eső!"
Harmat-Eső a szántóknak,
Fényes Hold az utasoknak,
Tüzes nap a szegényeknek.**

A horvátok húsvéti ünnepkörének pogány kori hagyományába beletartozik a lányavatási szokás is, ugyanis a Lakócsa és környékének nagylányait keresztanyjuk kísérte el az általában az útkereszteződésen, illetve a templom előtt előadott, a járáshoz hasonló kólóba, azaz táncba. A szépszámú énekek a férjhezmenésről szólnak, megéneklék az istenek szent nászát. Valójában e húsvéti körtánc a világ közepén a világmodell jelképében; az útkereszteződésben, a szent térben. A templom előtt a vallásos ember újrateremti a teret, s az ének megisméklésével a mitikus időt. Szemléletesen érzékeltetve a ciklikusságot, egyúttal a természet évszakainak a változását, a növényi és az emberi élet sarjadásának, virágzásának, érettségének, azaz az élet-halál-újjászületés hármásának misztériumát is. Az énekek tanúsága szerint az istenek szent nászukat a szent fenyő alatt tartják. A kozmikus fa (életfa) a világ népeinek örökségében a földi világot és a túlvilágot köti össze.

A húsvéti énekekben a frigyre lépő fiatal pár sem hétköznapi emberpár: ünnepi ruházatával tűnik ki a vőlegény, ékes selyem mentéjével, aranygyűrűjével, míg a mennyasszony koszorújával, akik arany asztal mellett ülve vendégeskednek, ám előtte a férjhez menni kívánó leány elfogadja a legény felkínálta almát, amit jegykendőjével viszonzoz, ami már a házasságkötés előképe. Érthető tehát, hogy a szent nász, az istenek násza bekövetkezik. Többek között ezeket a szent titkokat ismerik meg a beavatandó lányok beavatásuk során, a tavaszi, húsvéti ünnepen.

**Oj, bosiljak bosilj moj
Oj, bosiljak, bosilj moj,
Neće bosilj da zniče,
Već izniko zelen bor.
U boru je temeš moj,
U temešu kućica
U kući zlatni stol,
Za njim sedi dragi moj.
Za kapom mu cimer moj,
U đepu mu rubac moj,
Po tim poznam daje moj.
(Lakócsa)**

**Bazsalikom, bazsalikocskám
Bazsalikom, bazsalikocskám,
Nem akar a bazsalikom kikelni,
Hanem kikelt egy zöld fenyő.
Zöld fenyőben vigaszom,
Vigaszomban házacska,
Házacskában aranyasztal,
Mellette ül kedvesem.
Kalapjában bokrétám,
Zsebében meg jegykendőm,
Onnan tudom, hogy ő az enyém.**

A rítusénekekben a tavaszi szent ünnepen lovas és pásztor istenek - fiatalok és vének egyaránt előfordulhatnak. Ők a halhatatlan istenek italát a bort isszák, amit a tündérektől - a vegetáció istennőitől - kapnak ajándékba. A csábos tündérek a szent fákhoz, s leggyakrabban a tölgyhöz és a fenyőhöz kapcsolódnak. Meglévő ünnepeik a pogány korban nem lehettek ismeretlenek, s mint az istennőknek szentelt, általában tavaszi ünnepek jöhettek számításba, amiket megültek a horvátok ősei. A bor szerepe a húsvéti rítusénekekben kiemelkedő helyet kapott, hasonlóan az egykori babiloni vallási ünnepek gyakorlatához, az egyiptomi kultikus szertartásokhoz, s a görög Dionüszosz szertartásokhoz. A bor szerelemre gyújtotta az ősi kultusz egykori részvevőit: isteneket és embereket egyaránt. S ezzel kapcsolatban a húsvéti énekekben a szerelemre éhes tündérek, a „vilék” szívesen kínálják meg a fiatal vegetáció lovas istenségét borral, de az öregnek nem adnak, inkább, mint mondják, kiöntik. Igaz is, a szerelem a fiatalok adománya, a bor bennük gyújthat tüzet, és nekik hozhat közös örömet.

**Fent a vezér, lent a bor
Fent a vezér, lent a bor
Ahol a tündérek bort ittak,
Ahol itták, kiöntötték.
Mellettük megyen egy öreg a lovon
Isten segedelmét kérve:
„Isten segítsége, fehér tündérek!
Adnátok-e az öregnek inni?”
„Szívesebben kiöntjük azt,
Mint az öregnek inni adjunk!”
Ahol a tündérek bort ittak,
Ahol itták, kiöntötték.
Mellettük megyén ifjú a lovon
Isten segedelemét kérve:
„Isten segítsége, fehér tündérek!
Adnátok-e az ifjúnak inni?”
„Ha még vásorolnánk, akkor is adnánk
Az ifjúnak akkor is adnánk inni!**

**Ajan gore, vino dole
Ajan gore, vino dole
Di su vile vino pile,
Di su pile tu prolele.
Nuž nje ide star na konju
Božju pomoć zazivao:
„Božja pomoć, bele vile!
Bi li starom piti dale?"
„Voljele bi izlevati,
Nego starom piti dati!" Di su vile vino pile,
Di su pile tu prolile.
Nuž nje ide mlad na konju
Božju pomoć zazivao:
„Božjapomoć, bele vile!
Bi li mladom piti dale?"
„Ako bi ga kupovale
Još bi mladom pili dale!"
(Potony)**

A hazai Dráva menti horvátok a serdülő lányok beavatásának misztériumával, a rítus során elfeledett pogány kori vallási élményhez juttatta a lányokat és a fiatal asszonyokat, akik ily módon válhattak a valamikor létezett női titkos társaságok tagjaivá. Ők pedig elmélyülve a titkokban és misztériumokban életet teremtettek a földön, mégpedig a tavaszhoz, a természet feltámadásához, a húsvéthoz kapcsolódóan. Megismerték a kapás földművelés, a szövés, a szerelem, a gyerekszülés titkait. A misztériumban szereplő termékenységi isteneket a szarvast, az úrhölgyeket, Esőt, Holdat, Napot, a lovas isteneket és másokat.

A mítoszt megismerve válhattak a lányok felnőtté.

A közel húsz Dráva menti horvát húsvéti ének joggal keltette fel a gyűjtők érdeklődését. Gönczi Ferenc kezdte el őket feljegyezni, majd Vujicsics Tihamér (Nagy László Vujicsics gyűjtéséből fordított), Borbély Jolán, Szinyákovics Rózsa, e sorok szerzője Frankovics György, s Begovác Rózsa.

Szimbolikájuk magyarázata és fordításuk a folkloristának, egyúttal a koreográfusnak színpadra való állításuk során - kihívást jelent ma is, az olvasónak remélhetően örömet. Sajnos, ma már csak az idősebb asszonyok ismerik e csodát.

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/horvatok/magyarorszag_i_horvatok/pages/005_halalon.htm